

MONOPOLKONTROL OG PRISREGULERING SOM INSTRUMENT I INDKOMSTPOLITIKKEN

Af NIELS BANKE*

Bortset fra enkelte jyske økonomer anerkendes det i almindelighed både blandt økonomer og andre, at stabile valutakurser og fuld beskæftigelse er centrale mål for vor økonomiske politik. De væsentlige midler, der i efterkrigstiden har været bragt i anvendelse for at nå disse mål, har været pengepolitikken og finanspolitikken. Pengepolitikken, som næppe alene ville være tilstrækkelig, anvender man kun med uvilje, og finanspolitikken har i vort liberale organisationssamfund kun kunnet skærpes efterfølgende, således at den økonomiske konjunkturpolitik som helhed set over en årrække har fulgt noget i retning af en sik-sak-kurs. I de sidste fem år har man derfor navnlig her i landet, men også i en række andre vestlige lande, været meget optaget af en ny streng på den økonomiske politiks klaviatur, som man har kaldt indkomstpolitik.

Denne politik er allerede på mange måder og fra forskellig side blevet belyst i foredrag i Nationaløkonomisk Forening og ved artikler i Nationaløkonomisk Tidsskrift og andre tidsskrifter. Foreløbig har diskussionen ikke givet en afklaring af omfanget af denne politiks indhold. Det er dog ganske åbenbart, at noget centralt for indkomstpolitikken er, at det, man tidligere kaldte lønpolitik, er blevet udvidet med foranstaltninger over for den øvrige indkomstdannelse. Bortset fra »kontraktrenter«, som man foreløbig ikke har hørt meget om i forbindelse med indkomstpolitikken, drejer det sig om residualindtægter eller avancer, hvis størrelse er bestemt af prisen. Den simple, men ufuldkomne udlægning af indkomstpolitikken er derfor lønpolitik plus priskontrol. Det er vel derfor naturligt, at folk, som har arbejdet med priskontrol, må gøre et forsøg på at belyse dette instruments muligheder i forbindelse med den nye politik.

* Direktør for Monopoltilsynet, cand. polit. – Artiklen er udarbejdet på grundlag af et foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 28. oktober 1964.

MONOPOLKONTROL OG PRISREGULERING SOM INSTRUMENT I INDKOMSTPOLITIKKEN

Af NIELS BANKE*

Bortset fra enkelte jyske økonomer anerkendes det i almindelighed både blandt økonomer og andre, at stabile valutakurser og fuld beskæftigelse er centrale mål for vor økonomiske politik. De væsentlige midler, der i efterkrigstiden har været bragt i anvendelse for at nå disse mål, har været pengepolitikken og finanspolitikken. Pengepolitikken, som næppe alene ville være tilstrækkelig, anvender man kun med uvilje, og finanspolitikken har i vort liberale organisationssamfund kun kunnet skærpes efterfølgende, således at den økonomiske konjunkturpolitik som helhed set over en årrække har fulgt noget i retning af en sik-sak-kurs. I de sidste fem år har man derfor navnlig her i landet, men også i en række andre vestlige lande, været meget optaget af en ny streng på den økonomiske politiks klaviatur, som man har kaldt indkomstpolitik.

Denne politik er allerede på mange måder og fra forskellig side blevet belyst i foredrag i Nationaløkonomisk Forening og ved artikler i Nationaløkonomisk Tidsskrift og andre tidsskrifter. Foreløbig har diskussionen ikke givet en afklaring af omfanget af denne politiks indhold. Det er dog ganske åbenbart, at noget centralt for indkomstpolitikken er, at det, man tidligere kaldte lønpolitik, er blevet udvidet med foranstaltninger over for den øvrige indkomstdannelse. Bortset fra »kontraktrenter«, som man foreløbig ikke har hørt meget om i forbindelse med indkomstpolitikken, drejer det sig om residualindtægter eller avancer, hvis størrelse er bestemt af prisen. Den simple, men ufuldkomne udlægning af indkomstpolitikken er derfor lønpolitik plus priskontrol. Det er vel derfor naturligt, at folk, som har arbejdet med priskontrol, må gøre et forsøg på at belyse dette instruments muligheder i forbindelse med den nye politik.

* Direktør for Monopoltilsynet, cand. polit. – Artiklen er udarbejdet på grundlag af et foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 28. oktober 1964.

Inden der går ind på en nærmere beskrivelse af instrumentet, må der imidlertid siges en ting mere om indkomspolitikken. Den har, således som den opfattes her, et konjunkturpolitisk sigte. Den skal modvirke inflationen af hensyn til prisstigningernes skadevirkning først og fremmest på betalingsbalancen af hensyn til den primære målsætning.

Gældende lovgivning og dens baggrund.

Monopoltilsynet har som bekendt en tung arv som prismyndighed. Når denne myndigheds stilling skal vurderes inden for indkomspolitikken, er det nødvendigt at erindre om den nugældende lovgivning. Tilsynet administrerer tre sæt lovbestemmelser: *monopolloven* fra 1955, *lov om indseende med priser* fra 1963 (oprindeligt 1956) og § 4 i *lov om afsætning af danske landbrugsprodukter* fra 1963 (hjemmemarkedsordningen).

Da trustkommissionen udførte sit grundlæggende arbejde for den nugældende monopollov i 1952-53, var det en almindelig forudsætning, at landet kom til at leve under forholdsvis rolige prisforhold.¹ Det, der ved monopolloven blev givet regler om, var derfor som helhed en gren af samfundets økonomiske strukturpolitik. Det gjaldt for det første den forbedrede udformning af de også tidligere gældende bestemmelser om offentlighed og kontrol med konkurrencebegrænsninger. Skadelige virkninger af monopoldannelser skulle modvirkes for at omlægge det danske samfunds markedsstruktur, således at konkurrencen fik større råderum inden for erhvervslivet. Det var nyt, at loven direkte gav en hjemmel for leveringspålæg, der bl.a. er bragt i anvendelse for at holde de såkaldte lavpriskanaler åbne, men monopollovens egentlige nydannelse var bestemmelsen om bruttopriser, hvis praktiske virkninger betød, at bindende bruttopriser ikke kunne opretholdes. Disse nye bestemmelser var ligeledes af strukturel karakter.

Noget præg af konjunkturpolitik havde en overgangsbestemmelse i monopollovens § 24, hvorefter dominerende enkeltvirksomheders og kartellers prisforhøjelser krævede forudgående godkendelse. Denne bestemmelse passede ikke rigtigt til trustkommissionens forudsætninger og blev kun medtaget i forslaget til loven, fordi prisdirektoratets tilforordnede i kommissionen bl.a. havde argumenteret med, at inflationen kunne være lige om hjørnet. Ved lovens gennemførelse førte dette argument dog kun til, at reglen om den forudgående priskontrol blev en eetårig overgangsbestemmelse.

Da det viste sig, at forudsætningen om de relative stabile prisforhold slet ikke holdt stik, blev bestemmelsen forlænget og fra 1957 gjort permanent.

1. Se *Konkurrencebegrænsning og monopol*, Trustkommissionens betænkninger Nr. 3, København 1953, s. 91.

Monopoltilsynet har fra begyndelsen anset denne bestemmelse for afgørende for, at kontrollen med monopoldannelserne blev direkte og aktiv og ikke udelukkende et forskningsfelt, hvor virkningerne blev begrænset til den indirekte virkning af undersøgelsesresultaternes offentliggørelse. Den indirekte virkning måtte nemlig formodes at være af forholdsvis svag karakter på grund af tidsforløbet mellem observationer og offentliggørelse. Opfattet som af tilsynet hører § 24 om den forudgående prisgodkendelse således også til strukturpolitikken, men det er klart, at man over for denne bestemmelse kan lægge vægt på dens konjunkturpolitiske effekt. I denne forbindelse kan det også nævnes, at monopoltilsynet fra 1960 bl.a. under hensyn til markedsforholdene og varens karakter kan undtage varer fra § 24. Sådanne undtagelser kan naturligvis tilbagekaldes, og her er altså en mulighed for at forøge prisreguleringen på monopolområdet under højkonjunkturer med stærke prisstigninger.

Blandt monopollovens bestemmelser skal endelig erindres om, at loven ikke gælder for løn- og arbejdsforhold samt priser og erhvervsudøvelse, der godkendes af det offentlige.

Med monopolloven af 1955 havde lovgivningsmagten sat et endeligt punktum for den i krigs- og efterkrigsårene gældende almindelige direkte prisregulering. Loven var blevet gennemført med tilslutning af de fire »gamle« partier, der således alle på dette område havde tilsluttet sig den liberale grundopfattelse, at markedsmekanismens frie priser, når der var tilstrækkelig konkurrence, måtte anses for rimelige, og kun, hvor der var væsentlige konkurrencebegrænsninger, skulle der være mulighed for offentlige indgreb. Disse offentlige indgreb skulle – som det allerede er nævnt – navnlig sigte på at ændre markedets struktur.

Denne afklarede situation omkring det offentlige prispolitik varede imidlertid ikke længe. Bekymringer med hensyn til indkomstudviklingen og betalingsbalancen førte allerede i slutningen af året 1955 til, at man nedsatte et udvalg med et formandsskab af økonomiske teoretikere til at overveje en samordning af den økonomiske politik. Heri blev også rejst spørgsmål om den offentlige prisregulering. I udvalgets betænkning er dette spørgsmål belyst med et bilag fra monopoltilsynet.¹ Heri giver man argumenter for at opretholde den forannævnte liberale grundopfattelse, men samtidig peges på betydningen af en større offentlighed omkring den del af de administrerede priser, som ikke falder ind under monopolloven.

Inden denne betænkning var kommet fra trykkeriet, havde forholdene imidlertid udviklet sig således, at politikerne havde følt sig tvungen til at stille forslag om nye prisreguleringsbestemmelser samtidig med indgreb

1. Bilag XI, s. 139 i *Samarbejdsproblemer i Danmarks økonomiske politik*, Betænkning, Nr. 154, 1956.

over for løndannelsen. Der var altså tale om et stykke indkomstpolitik, selv om denne betegnelse ikke blev anvendt den gang.

Situationen i foråret 1956 var jo den, at folketinget efter en strejkeperiode ophøjede forligsmandens mæglingsforslag til lov, uanset at mæglingsforslaget var forkastet af fagforeningerne. Denne lovforanstaltning blev besvaret med omfattende ulovlige strejker – ledet af et organ, der kaldte sig »situationens generalstab«. På denne baggrund blev det understreget fra politisk side, at der gennem en særlig prislovgivning ville blive skabt sikkerhed for, at det ikke blot var lønudviklingen, der var standset, men at der også ville blive lagt loft over priserne. Handelsministeren forelagde herefter dels et forslag til lov om indseende med priser og dels et forslag om ændring i monopolloven.

Efter det første forslag skulle der gennemføres et avanceslop for alle virksomheder inden for handel, industri og håndværk. Forslaget om ændringer i monopolloven gik ud på, at ingen virksomhed, som faldt ind under loven, kunne forhøje sine priser uden forud indhentet tilladelse, og at monoptilsynet kunne bestemme, at en branche selv skulle bære de efter 1. marts 1956 indtrufne lønforhøjelser. Disse forslag, der blev udarbejdet, endnu medens der var omfattende arbejdsuroligheder, og Slotsholmen var i en art »belejringstilstand«, skulle efter ministerens opfattelse være så effektive som muligt. På foranledning af tjenestemænd fra monoptilsynet blev forslaget til avancesloppen derfor udstyret med bestemmelser, hvorefter de af loven omfattede virksomheder skulle kunne forevise en fortegnelse over samtlige stoppriser samt foretage indberetninger til tilsynet, når omkostningsstigninger nødvendiggjorde prisforhøjelser.

Forslagene blev først gennemført 2 måneder senere i stærkt barberet tilstand, efter at der var blevet ro på arbejdsmarkedet. Under behandlingen i folketinget blev kontrolbestemmelserne stærkt kritiseret. Den radikale ordfører sagde i denne forbindelse: »Hemmeligheden er vel, at den højtærede minister ikke har iagttaget forskellen mellem, hvilke metoder der er anvendelige i tider med varemangel, og hvilke metoder der er anvendelige og forsvarlige i tider med normal vareforsyning«. ¹

Da kontrolbestemmelserne faldt sammen, faldt også forslaget om avanceslop, og den indseendelov, som blev gennemført, indeholdt kun bestemmelser, som skulle fremme konkurrencen gennem oplysning om markedsmekanismens virkemåde. Der var tre regler herom i loven. For det første kunne forbruger-, producent- og handelsorganisationer rejse spørgsmål om undersøgelse af prisdannelsen inden for konkrete brancher. Dernæst skulle monoptilsynet i samarbejde med direktoratet for vareforsyning til folketinget afgive betænkning om undersøgelser over prisdannelsen her i landet og i

1. *Folketingstidende* 1955/56, sp. 4330.

vore nabolande for vareområder, der var underkastet importregulering. Endelig kunne tilsynet gennemføre bestemmelser om nettovægtmærkning for varer, der solgtes til forbrugere i fabrikantens og grossistens emballage.

Den gennemførte ændring i monopolloven gik kun ud på, at den tidligere omtalte § 24 skulle forlænges i 2 år.

I virkeligheden havde folketinget – vi havde jo også den gang en socialdemokratisk mindretalsregering – hermed sat sig på fagforeningernes krav om, at lønpolitikken skulle udvides til en indkomstpolitik. En anden ting er, at navnlig bestemmelsen om undersøgelse af prisdannelsen for de importregulerede varer har haft en ikke ubetydelig indflydelse på, at markedsmekanismen her i landet blev mere og mere konkurrencebetonet.

Fagforeningerne glemte imidlertid ikke deres krav om, at lønpolitikken gennem en udvidet prisregulering skulle omformes til en egentlig indkomstpolitik. Det blev rejst igen med nogen styrke under de urolige forhold på arbejdsmarkedet ved overenskomstfornyelsen i 1961. Handelsministeren klarede da situationen ved at sætte monopoltilsynet til at lave en almindelig prisundersøgelse. Denne undersøgelse viste i øvrigt på de fleste områder kun en moderat udvikling af avancerne. Kravet blev rejst på ny i forbindelse med det politiske forlig om oms'ens gennemførelse, gennemførelse af hjemmemarkedsordningerne for landbrugsvarer samt skatternes udtagning af pristalsgrundlaget i sommeren 1962. Den almindelige prisundersøgelse blev fortsat, men denne gang var det ikke tilstrækkeligt i forhold til styrken i de rejste krav om mere priskontrol, og der blev om efteråret forelagt et forslag om skærpelse af loven om indseende med priser, bl.a. således at der var en mulighed for at gribe ind med fastsættelse af maksimalpriser og maksimalavancer.

Dette forslag blev imidlertid ikke gennemført, inden det økonomiske råd, og rådets formandsskabs oplæg til en samordningspolitik, var fremkommet. Situationen på arbejdsmarkedet udviklede sig som bekendt omkring årsskiftet 1962/63 således, at regeringen på baggrund af det nævnte oplæg til en samordningspolitik gennemførte helhedsløsningen, der vel kan tages som det første egentlige forsøg på at gennemføre indkomstpolitik her i landet. Foruden en særlig lov om avancestop, der kom til at gælde i 9 måneder, indeholdt helhedsløsningen på prisområdet den nuværende lov om indseende med priser, der er gældende til april 1965. Herefter er ikke blot undersøgelsesadgangen udvidet; der blev også en videre adgang til at påbyde skiltning; men navnlig kunne der gennemføres prisstop inden for visse brancher og fastsættes maksimalpriser og -avancer.

Inden disse bemærkninger om monopoltilsynets lovgrundlag forlades, skal nævnes afsætningslovens regler om hjemmemarkedsordningen for flæsk, kød, æg og fjerkrækød. Forlængelse af denne lov kan også ses som et led i helhedsløsningen. På dette område har folketinget forøvrigt først

efter en kraftig opfordring fra monopolmyndighederne fastlagt en undergrænse for landbrugets indtjening på de pågældende varer. Monopoltilsynets opgave er at kontrollere, at priserne ajourføres i overensstemmelse med omkostningsudviklingen, således at priserne på hjemmemarkedet mindst svarer til samme niveau som i 1962/63, hvor de (i 9 mdr.) skulle give landbruget et plus på 200 mill. kr. i forhold til priserne i forrige periode.

Det er i øvrigt ikke tanken, at denne side af monopoltilsynets bidrag til indkomstpolitikken skulle diskuteres. Der skal blot gøres opmærksom på, at politikerne ved denne lovgivning på forhånd har disponeret over en del af produktionstilvæksten, og den andel, der er bundet til landbruget, er ubestemt, for så vidt som eksportprisstigninger udover de rimelige hjemmemarkedspriser ubeskåret kommer landbruget til gode. Foreløbig gælder hjemmemarkedsordningerne til 1. juli 1965.

Indkomstpolitik og prisregulering.

De historiske kommentarer, som allerede er givet til udviklingen af monopoltilsynets lovapparat, understreger, hvad der også er kendt fra andre lande, at kravet om lønpolitikens udbygning med prisregulering til indkomstpolitik rejstes fra fagforenings side. Begrundelsen har mere været et krav om social balance i foranstaltningerne end en helhedsbetragtning, som har peget på nødvendigheden af også at anvende dette indgreb for at modvirke inflationen under hensyn til de centrale mål. Umiddelbart kan man forstå, at spørgsmålet om social balance fører til betragtningen, at statsindgreb over for arbejdsmarkedet må ledsages af statsindgreb over for varemarkedet. Heroverfor kan man imidlertid gøre opmærksom på, at staten, når der gribes ind over for arbejdsmarkedet, foretager indgreb over for lønfastsættelse under monopolvilkår, medens det på varemarkedet er således, at prifsættelse under monopolvilkår permanent er underkastet regulering fra statens side. Skævheden er snarest modsat af det, der i de særlige situationer argumenteres med fra fagforenings side. Monopoldannelser på varemarkedet er altid underkastet priskontrol, medens det monopoliserede arbejdsmarked kun bliver genstand for statsindgreb under ekstraordinære forhold. Det må fastholdes, at forholdene kan anskues på denne måde, og det er et spørgsmål om opfindelsen af ordet indkomstpolitik ved at lægge for lidt vægt på, hvad der allerede eksisterer af politik, har været med til at forvirre begreberne.

Nu er der imidlertid til den sidste betragtning om den sociale balance bl.a. fremført to indvendinger. For det første: arbejdsmarkedets monopolprisdannelse er direkte og indirekte afgørende for vel mindst 90% af alle egentlige lønninger, men den permanente priskontrol på monopolområdet dækker kun en meget beskedent del af omsætningen. Der skal med hensyn til det sidste oplyses, at monopoltilsynet skønner, at af de i pristalsbudgettet ind-

gåede varer og ydelser følger monopoltilsynet ca. 20% af engros-omsætningen og ca. 10% af omsætningen i detailledet. Hjemmemarkedsordningerne for landbrugsprodukter følges kun i engrosledet, så det er en af årsagerne til den betydelige forskel.

Den anden indvending mod, at diskussionen kan afsluttes med henvisning til den permanente priskontrol på monopolområdet, er, at man langt fra på denne måde har fået dækket hele området for de administrerede priser. Det er egentlig først med denne tilføjelse, at den første indvending får vægt, og den manglende balance bliver åbenbar. Når priserne er administrerede, kan der i prisdannelsen ligge autonome årsager til vækst i indkomsterne. Det er her, hvor der også – bortset fra synspunktet om den sociale balance – kan rejses spørgsmål om prisregulering, og hvor også den nuværende indseendelov åbner mulighed for sådanne indgreb.

Ud fra indkomstpolitikken vil man antagelig lægge vægt på, at man på prisfronten skal have et hurtigtvirkende middel til modvirkning af den fortsatte inflation, som den kan udvikle sig over ikke-lønindkomster. Man vil antagelig ikke kunne opretholde at udstede midlertidige prisstop på en række brancheområder, fordi en anke af en beslutning om et midlertidigt prisstop må kræve en påvisning af særlige forhold og ikke vil kunne begrundes med, at standsning af avanceudviklingen ville være ønskelig ud fra et indkomstpolitisk synspunkt. Med andre ord, hvis man skal have et mere omfattende og hurtigtvirkende prisindgreb som led i indkomstpolitikken, så må det som i 1963 ske ved en særlig lov.

Avancestoploven fra 1963.

Avancestoploven under helhedsløsningen blev gennemført som kalkulationsregler, der var fastlagt for alle virksomheder inden for industri, håndværk og handel samt for virksomheder, der præsterede tjeneste- og transportydelser. Kalkulationsreglerne tilsigtede at fastholde uforandrede avancer og at undgå, at der i omkostningerne blev indregnet lønforhøjelser, som ikke var overenskomstmæssige. Overtrædelse af reglerne var belagt med bøde eller hæftestraf, men der var ingen former for kontrolregler i loven, bortset fra, at det i loven var fastslået, at den enkelte virksomhed skulle kunne godtgøre, at kalkulationsreglerne var overholdt. Erfaringerne med hensyn til folketingets forhandlinger om lovforslaget af 1956 måtte også udelukke egentlige kontrolregler. Loven gjaldt principielt for de pågældende erhvervsområder, uanset om der var tale om administrerede priser eller om, at priserne var bestemt af en konkurrencebetonet markeds mekanisme. Der var imidlertid en bestemmelse i loven, hvorefter monopoltilsynet kunne tillade, at der blev set bort fra kalkulationsreglerne, hvor markedsforholdene og varens karakter talte derfor. Sigtet var altså det grå område med administrerede priser.

Man kan nu spørge om effekten af denne eller en lignende lovgivning. Helt tilfældigt fik 1963-stoploven en håndgribelig virkning derved, at omsætningsafgiften for tekstil, lædervarer, guld- og sølvvarer, ure samt legetøj blev nedsat den 1. april 1963, og ved ordninger med disse brancher blev det sikret, at denne nedsættelse ikke medførte stigning i avancerne. Det er også muligt, at loven havde en vis betydning i retning af at modvirke løn­glidning.

De meget få klager monopoltilsynet modtog – og de forholdsvis få stik­prøver tilsynet indhentede ved inspektørbesøg – tydede ikke på, at loven blev overtrådt i væsentlig omfang. Der er ikke rejst en eneste straffesag efter lovens bestemmelser. Alligevel vil det være for hurtigt herefter at slutte, at loven havde en væsentlig betydning for den stabilitet i detailpris­­tallet, der var fra april 1963 til oktober 1963. Det samlede indeks faldt 0,2 point. De væsentlige forskydninger var for gruppen kartofler, grøntsager og frugt, der i den nævnte periode viste en nedgang på 1 point. Bag denne ændring lå som bekendt en betydelig nedgang i engrospriserne, og stands­ningen af stigningen i den absolutte avance ved stoploven har på dette område antagelig været fuldstændig uden betydning. Når engrospriserne falder på kartofler m.v., opretholder branchen den absolutte avance, men der er næppe nogen mulighed for at forøge den.

Når det samlede pristal gik mindre ned end nedgangen på grøntsager m.v. skyldes det navnlig, at en anden gruppe med en betydelig vægt, kød- og flæskevarer steg 0,4 point. Denne stigning er i det væsentlige forklaret ved en stigning i engrospriserne på okse- og kalvekød, og efter monopoltilsynets stikprøver er bruttoavancerne næppe steget meget mere, end det kan om­kostningsmæssigt begrundes. Her kan der være en mulighed for, at avance­stoploven har haft nogen betydning, men en omfattende og indgående kontrol med branchen har ikke kunnet gennemføres. En sådan kontrol ville kræve kvalitetsdefinitioner i form af udskæringsregler og bestemmelse af svind, og dette bevirker, at avancestopbestemmelser for denne branche, og noget tilsvarende gælder grøntsags- og frugtbranchen, vil have en meget løs karakter og være usikker i sin virkning. Som helhed er det således indtryk­ket, at der har været en meget beskedne effekt af avancestoploven fra 1963, og det er et spørgsmål om ikke denne effekt ville blive mindre ved en gen­tagelse af en sådan foranstaltning med få års mellemrum.

Over for de beskedne virkninger af et sådant generelt prismæssigt indgreb står en række kendte ulemper. For det første den vilkårlighed, som stands­ningen af de absolutte avancer på et bestemt tidspunkt indebærer. Dernæst det usikre felt bestemmelsen skaber i retstilstanden på grund af de mang­lende kontrolmuligheder og den tilfældige efterprøvelse af reglernes over­holdelse. For det tredje den forøgede administration. Hertil kommer, at den begrænsning af den økonomiske frihed sådanne indgreb medfører i

sig selv er en ulempe, og den vil utvivlsomt hæmme den dynamiske prispolitik, der på flere områder er igang inden for erhvervslivet. Dette sidste i forbindelse med den hæmning sådanne bestemmelser medfører for prismyndighedernes arbejde for ændring af markedsstrukturen i mere konkurrencepræget retning gør det tvivlsomt, om generel prisregulering medfører fordele for de kredse i befolkningen, der i første række har stillet krav herom.

Loven om indseende med priser.

Ud fra et sagligt synspunkt er det med andre ord vanskeligt at begrunde indgreb over for ikke lønindkomster ved en generel prisregulering, når der i øvrigt er normal vareforsyning.

En anden ting er, at der kan gives en saglig begrundelse for opretholdelse af en lov om indseende med priser som et supplement til det arbejde, der kan udføres under monopolloven for en mere konkurrencebetonet markedsmechanisme. Da monopolloven blev gennemført, regnede man også med, at loven kunne få betydning for det grå område, hvor markedsforholdene giver en bred margin for administrerede priser. Den praksis, der har udviklet sig, har tvunget tilsynet til at trække forholdsvis snævre grænser for det område, som kan dækkes af monopolloven. Med »tvangen« menes tabte sager for monopol-ankenævnet. Som et eksempel kan det nævnes, at ankenævnet ikke i monopolloven fandt grundlag for, at tilsynet kunne fastsætte de højestepriser for brød i storkøbenhavn, som var blevet gennemført i efteråret 1962 uanset den moderation, der er i konkurrencen på dette område inden for hovedstaden. Med hjemmel i indseendeloven er der i begyndelsen af 1964 fastsat maksimalpriser for rugbrød. Det er foreløbig det eneste område, hvor man efter indseendeloven har udnyttet muligheden for fastsættelse af generelle prisbestemmelser. Det kan i øvrigt næppe forventes, at denne adgang til fastsættelse af højestepriser eller -avancer for en hel branche vil blive anvendt i særligt omfang under de nuværende forsyningsforhold. Bestemmelsens eksistens kan dog også have betydning uden at blive udnyttet. Et eksempel herpå er den takstnedsættelse, som tandlægerne efter forhandlinger med monopoltilsynet frivilligt har gennemført.

Når monopoltilsynet kun i særlige tilfælde vil gøre brug af denne bestemmelse hænger det sammen med, at man anser det for det primære sigte for tilsynets virksomhed at ændre markedsstrukturen således, at konkurrencegraden forøges. Når man griber til at føre priskontrol, binder man sig til at konsolidere en struktur, som kan være uhensigtsmæssig.

De bestemmelser i indseendeloven, som til stadighed har været bragt meget i anvendelse, er undersøgelse af prisdannelsen inden for forskellige brancher og skiltnings- og mærkningsregler. Disse aktiviteter tjener til at påvirke markedsstrukturen. Både forbrugerorganisationerne og de under-

søgte brancher har været meget optaget af undersøgelsesresultaterne, men en direkte forbindelse fra disse resultater til en rationalisering af salg eller køb vil som regel være vanskelig at forklare. Det er dog utvivlsomt, at den spredning af salget af dybfrosne kød- og flæskevarer, som efter nye sundhedsbestemmelser nu kan foregå, kan føres tilbage til en af monopoltilsynets prisundersøgelser.

Skiltning og mærkningsbestemmelsernes betydning for prisbevidstheden er almindeligt anerkendt. Denne effekt ville på forskellige vareområder være større, hvis man også kunne stille krav om en kvalitetsdeklaration.

Konklusion.

Det er muligt at indkomspolitikken i denne fremstilling har været opfattet for snævert. Udgangspunktet har været, at helhedsløsningen gav udtryk for en sådan politik. For at modvirke inflationen skulle lønstigningerne begrænses gennem særlige indgreb samtidig med, at prismyndighederne aktiviserede deres indsats over for pris- og avanceudviklingen. Man skulle herved have opnået en social balance i modvirkning af inflationsudviklingen.

Det fremgår imidlertid af det foregående, at den tilsigtede balance kun tilsyneladende kan opnås, fordi den udvidelse, som denne politik kræver, af den allerede eksisterende priskontrol inden for monopolområdet til også at omfatte de administrerede priser inden for det grå område vanskelig lader sig gennemføre på effektiv måde.

Noget andet er, at undersøgelse og offentlighed om prisdannelsen inden for brancher med administrerede priser kan være et vigtigt mål for den økonomiske politik. Dette mål vil imidlertid ikke kunne fremmes ved kortsigtede prisregulerende indgreb som led i en konjunkturpolitik, navnlig fordi forsøget på en sådan politik vil medføre en række uheldige bivirkninger, herunder en hæmning af monopoltilsynets mere langsigtede indgreb over for markedsmekanismens struktur.

Kontrol med egentlige monopolpriser, afvikling af konkurrencebegrænsninger og åben adgang til lavpriskanalerne vil gøre markedsmekanismen mere smidig. Monopoltilsynet kan derved på prisområdet bidrage til at øge det økonomiske systems tilpasningsevne og en bedre udnyttelse af produktionsfaktorerne.